

РОЗДІЛ 9. СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КВАЗІЕНЕРГІЯ» ПІДПРИЄМСТВА В РЕГУЛЮВАННІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВІДТОРГНЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

CONCEPT OF THE CONCEPT OF "QUASI-ENERGY" OF THE ENTERPRISE IN REGULATION OF SOCIO-ECONOMIC DEFENSE AT ENTERPRISES

У статті охарактеризовано сутність поняття «квазіенергія» підприємства як цілісної сукупності функцій та принципів, яка забезпечує реалізацію процесів постійного поступального руху на підприємстві. Це дозволяє оцінювати обсяги товарно-матеріальних потоків на підприємстві шляхом оперування показником трансформації одного виду капіталу підприємства (товарного, грошового, виробничого, людського, соціального) в модифікацію іншого. В цілому, це дало можливість розширити сприйняття та застосування категоріально-понятійного апарату системного управління підприємствами. Запропоновані напрями руху потоків «квазіенергії» підприємства під час регулювання його соціально-економічного відторгнення, що дозволяють балансувати між показниками виробничої діяльності підприємства та можливостями його логістичного забезпечення.

Ключові слова: «квазіенергія» підприємства, регулювання, соціально-економічне відторгнення, капітал, рух потоків інформації.

В статье охарактеризованы сущность понятия «квазиэнергия» предприятия как целостной совокупности функций и принципов, которая обеспечивает реализацию процессов постоянного поступательного движения на предприятии. Это позволяет оценивать объемы товарно-материальных потоков предприятия путем использования показателя трансформации одного вида капитала предприятия (товарного, денежного, производственного, человеческого, социального) в модификацию другого. В

целом это позволило расширить восприятие и применение категориально-понятийного аппарата системного управления предприятиями. Предложенные направления движения потоков «квазиэнергии» предприятия при регулировании его социально-экономического отторжения, позволяющие балансировать между показателями производственной деятельности предприятия и возможностями его логистического обеспечения.

Ключевые слова: «квазиэнергия» предприятия, регулирования социально-экономическое отторжение, капитал, движение потоков информации.

The article describes the essence of the concept of "quasi-energy" of the enterprise as an integral set of functions and principles, which ensures the implementation of processes of continuous motion in the enterprise. It is allows to assess the volume of inventory flows of the enterprise by operating an indicator of transformation of one type of capital of the enterprise (commodity, money, human, social) in another. In general it is gave an opportunity to broaden the perception and application of the categorical-conceptual apparatus of system administrations companies. The proposed directions of the flow of "quasi-energy" of the enterprise during the regulation of its socioeconomic exclusion, which allow to balance between the indicators of production activity of the enterprise and the possibilities of its logistic support.

Key words: "quasi-energy" of the enterprise, regulation, socio-economic exclusion, capital, movement of information flows.

УДК 658.310.9:330.1.04

Ліхоносова Г.С.

к.е.н., доцент, здобувач кафедри
«Облік і оподаткування»
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля

Постановка проблеми. Наразі вже ні у кого не викликає сумніву необхідність трактування економічних та соціальних взаємозалежностей саме з позицій междисциплінарності. Такі категорії як метаболізм, гомеостаз, спадковість, пам'ять, біфуркація, синергетизм та багато інших наразі притаманні не лише біологічним чи фізичним явищам, а ще й над біологічному рівню організації, на кшталт підприємства. Однак, розуміння закономірностей функціонування одних процесів може стати ключем до прогнозування та розуміння поведінки інших (соціально-економічних систем, таких як підприємство), що припускає розширення можливостей управління ними та отримання бажаних результатів від їхньої діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значний внесок у дослідження практичних аспектів застосування статистичних методів та моделей діагностики рівня життя та соціального моде-

лювання в цілому зробили К. Грін [1, с.251-267], Г. Вербіцька [2, с. 305-309], Т. Пономаренко [12] та інші дослідники. Проблеми соціального відторгнення досить широко представлені у роботах закордонних [3] та вітчизняних авторів [4]. Проте їхній взаємозв'язок та взаємний вплив на економічну площину у сфері підприємства наразі практично не досліджені.

Рамазанов С. К. підкреслює наявність залежності соціально-економічного розвитку регіону та само актуалізації людини в даному регіоні [5, с. 64-73]. Балакірева О. М. проводить паралелі між соціально-економічним самопочуттям та рівням життя населення [6, с. 125-145]. Достатньо уваги сучасні автори приділяють аспектам соціального виключення [7, с. 98-106], суперечностям даної концепції [8, с. 33-41].

Однак, незважаючи на низку наукових праць, питання про параметри якісного регулювання

соціально-економічного відторгнення підприємств через велику кількість факторів, що впливають на неї, залишається досить суперечливим.

Постановка завдання. Метою статті є охарактеризувати сутність поняття «квазіенергія» підприємства як цілісної сукупності функцій та принципів, яка забезпечує реалізацію процесів постійного поступального руху на підприємстві та дозволяє оцінювати обсяги товарно-матеріальних потоків підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Причинами розгляду соціально-економічного відторгнення на підприємстві з позицій системного підходу саме до підприємства та проявів його самоорганізаційних властивостей наразі можна виокремити декілька:

- Збільшення темпів життя. Наразі визнаним фактом є прискорення будь-яких процесів, що протікають в суспільстві та виробництві. Прискорюються темпи: провадження наукових відкриттів, впровадження їх результатів в виробництво, виготовлення товарів, надання послуг, реалізації продукції, переміщення людей, вантажів, сфер діяльності, заміни технологій, що використовуються, моделей товарів та послуг, що споживаються, навіть зміна стилів життя.

- Жорсткість умов діяльності. Збільшуються не лише темпи життя, але й амплітуда коливань будь-яких параметрів, за якими функціонують соціально-економічні системи. Збільшуються фактори ризиків, отже зростають можливі наслідки від порушення певного режиму функціонування системи (підприємства). Все ще призводить до збільшення ціни одиниці часу, ще більш посилюється зростанням ціни можливих помилок в прийнятті управлінських рішень.

- Непередбачувальність еволюційних перетворень розвитку підприємства. Беручи до уваги багатофакторність та багатовекторність розвитку підприємства, яким так чи інакше керують люди, передбачити їхні наслідки еволюційних траєкторій під час досить важко. Тому однією з основних задач сучасної економічної науки стає можливість проектування траєкторій розвитку соціально-економічних систем з параметрами, що контролюються не порушуючи баланс самоорганізації підприємства.

- Збільшення суспільних витрат. Ускладнення систем життєзабезпечення людини прямо пропорційно пов'язано із збільшенням суспільних витрат функціонування економічної одиниці. Децентралізація управління, що заснована на самоорганізації систем різного рівня, значно результативніше централізованого управління та є природньою реакцією систем, які прагнуть до збільшення ефективності.

Акофф Р. зазначає, що системі притаманні такі властивості як [9]:

- Поведінка кожного елементу впливає на поведінку цілого;

- Поведінка елементу та їх вплив на ціле взаємозалежні;

- Якщо існують підгрупи елементів, то кожна з них впливає на поведінку цілого та ні одна з них не надає такого впливу незалежно;

- Кожна частина системи володіє якостями, які усуваються, якщо її відокремити від загальної системи;

- Певні властивості системи, що розглядається як цілісна, випливають із взаємозалежностей її частин, а не з їхніх дій, що взяті окремо. Саме тому – система є ціле, яке не можна зрозуміти через засоби аналізу.

В процесі функціонування підприємства можна відстежити всі зазначені признаки системи:

- Підприємство є більш складною сутністю, ніж сума його підсистем (відділів, підрозділів, служб, управлінь тощо). Підприємство володіє властивостями, які відсутні у зазначених підсистемах: права та обов'язки юридичної особи, фірмові ідентифікаційні признаки, можливості випуску логістичного супроводження товарів/послуг.

- Поведінка кожної підсистеми підприємства впливає в цілому на всю траєкторію поведінки підприємства. Будь-які недоліки в роботі одного підрозділу тягнуть за собою неминучу шкоду та зміну поведінки для всього підприємства.

- Підрозділи підприємства в своїй поведінці взаємозалежні один з одним. Часові лаги, наприклад, в системі реалізації продукції, призводять до затоваренню складів та вимушують гальмувати процеси виробництва продукції; проблеми поставників з забезпеченням сировиною змушують технологів шукати шляхи переходу на інші види ресурсів.

- Кожна структурна одиниця підприємства втрачає свої властивості за його границями. Будь-який підрозділ підприємства спеціалізується на виконанні певних функцій, і якщо, підприємство вимушено буду припинить своє існування, то і виконання відповідних функцій даним підрозділом вже не має сенсу.

Все ці властивості підприємства доводять необхідність тлумачення проявів факторів відторгнення, що виникають, як системного явища та результату дії прямих і зворотних зв'язків підприємства, як відкритої одиниці соціально-економічної системи. Тобто всі процеси, що збурюють підприємство всередині чи ззовні обумовлюються рівнем його інтегрованості в більш складну регіональну, національну чи макроекономічну систему.

Звідси, основними факторами, які слід контролювати задля усунення проявів соціально-економічного відторгнення на підприємстві є:

- Метаболізм підприємства із зовнішнім середовищем;

- Простір;
- Час;
- Ентропія, що накопичується;
- Гомеостаз;
- Самоорганізація.

Засобом взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем та взаємозв'язку окремих підрозділів є метаболізм [10, с. 42]. Метаболізм – це обмін речовиною, енергією та інформацією системи з зовнішнім середовищем, а також окремих її частин між собою [11, с. 647]. Завдяки метаболізму підприємство витягує із зовнішнього середовища енергію або енергозбагачені речовини та скидає на противагу (відходи власної діяльності) енергетично збіднені речовини. Крім того, завдяки даній властивості підприємства, як складної системи, вже всередині самого підприємства (між його підрозділами) відбувається перетворення певного роду інформації та трансформації її на готовий вид продукту/послуги. Виникнення та поширення відторгнення на підприємстві стає результатом дисбалансу таких потоків, тобто порушенню енергетичних властивостей обміну (рис. 1).

Термін «квазіенергія» з досить коректно застосовувати у випадку тлумачення капіталу підприємства, який виконує функцію енергії для реалізації процесів руху в соціально-економічній системі,

якою є підприємство. Дійсно, в різних видах капіталу підприємства накопичена лише фізична енергія, що пов'язана із процесами їхнього формування.

Здобути квазіенергію, яка здатна активізувати економічні процеси, конкретні активи можуть лише при реалізації економічних відносин, при чому при наявності певних передумов. Отже, квазіенергією підприємства є товарно-грошові відносини підприємства. Певним показником виміру квазіенергії є вартість трансформації одного виду капіталу підприємства (товарного, грошового, виробничого, людського, соціального тощо) в інший.

При наявності надлишку, нереалізованої квазіенергії відбувається виходу її частини в зовнішнє середовище, тобто сам процес відторгнення частини капіталу в різних формах його прояву. Отже, підтримання метаболізму, як соціально-економічної властивості підприємства, здатне впливати на балансування притоку та відтоку квазіенергії і підтримувати рівень сатисфакції персоналу, як показник залучення колективу до виробничого процесу підприємства.

Наступним фактором, завдяки використанню якого можливе усунення відторгнення на підприємстві, є зростаючої ентропії. Ентропія – міра необоротного розсіювання енергії, що зумовлює

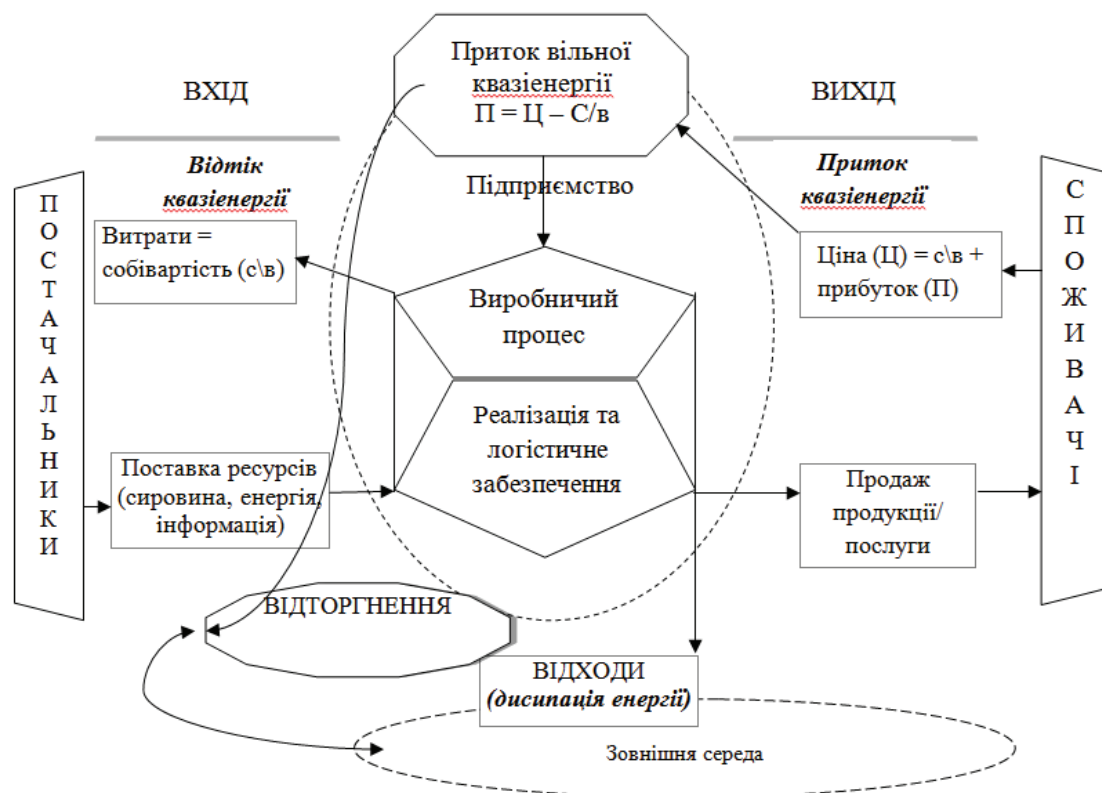

Рис. 1. Потoki руху «квазіенергії» підприємства під час регулювання його соціально-економічного відторгнення

Джерело: розроблено автором

перетворення усіх її видів з подальшим розподілом [11, с. 352]. Причиною необоротного зростання ентропії, іншими словами саморуйнування системи, є постійне й необоротне розсіювання енергії – дисипація енергії [10, с. 66].

На підприємстві формування та зростання ентропії пов'язано з фізичним зносом матеріальних активів, зниженням ефективності використання інформаційних факторів (старіння), порушенням внутрісистемних та зовнішніх системних зв'язків. Для здійснення своєї діяльності (закупівлю сировини, виробництво та реалізація товарів та послуг) підприємство щоденно витрачає власні ресурси (енергію). Навіть підприємство, що тимчасово не випускає продукцію, змушене нести певні витрати: підтримується працездатність виробничих потужностей, сплачуються орендні платежі, певні податкові платежі тощо. Однак, такими поточними витратами, що обумовлюють формування ентропії, підприємство не обмежується.

Підприємство змушене також нести частину невикористаних витрат – витрат квазіенергії (втрата кондицій частини продукції, неможливість реалізації окремих її обсягів або змусена реалізація за заниженими цінами, податки, спонсорські платежі та інше).

Втрачена енергія – перший крок до неминучого зниження упорядкованості та поширення відторгнення. Відторгнення починається там, де виникає нестаток засобів для ремонту виробничих потужностей, виплати заробітної плати для їхнього обслуговування тощо.

Подолати наростання відторгнення можливо лише цілеспрямованою діяльністю по відтворенню впорядкованості (умовно, негативної ентропії). Це можливо лише за рахунок залучення підприємством вільної енергії із зовнішнього середовища. Тобто співвідношення (баланс) процесів формування ентропії на підприємстві та її відтоку (тобто формування впорядкованості) є найбільш наочним показником якості функціонування підприємства та його поточного стану.

Побудова ентропійного балансу підприємства ґрунтується на аналізі зміни величини ентропії підприємства. Зміна ентропії підприємства складається принаймні з двох складових (1):

$$\Delta S = \Delta S_{bc} + \Delta S_{ob}, \quad (1)$$

де, ΔS – загальний приріст ентропії підприємства;

ΔS_{bc} – приріст ентропії, що формується всередині підприємства, вона обумовлена процесами мимовільного усунення впорядкованості підприємства (процеси зносу, погіршення якості виконувальних функцій, порушення зв'язків тощо); і завжди є позитивною величиною ($\Delta S_{bc} \geq 0$);

ΔS_{ob} – зміна ентропії, пов'язане з енергетично-інформаційним обміном між підприємством та зовнішнім середовищем.

Отже, стан регулювання соціально-економічного відторгнення підприємства залежить від двох факторів: ентропії, що формується всередині підприємства та ентропії, обумовлена зовнішнім обміном.

Висновки з проведеного дослідження.

У статті охарактеризовано сутність поняття «квазіенергія» підприємства як цілісної сукупності функцій та принципів, яка забезпечує реалізацію процесів постійного поступального руху на підприємстві, що дозволяє оцінювати обсяги товарно-матеріальних потоків підприємстві шляхом оперування показником трансформації одного виду капіталу підприємства (товарного, грошового, виробничого, людського, соціального) в інший, що в цілому дало можливість розширити сприйняття та застосування категоріально-понятійного апарату системного управління підприємствами.

Все вищезначене дозволяє дійти висновку, що теоретико-методологічні підходи уникнення соціально-економічного відторгнення полягають у ініціюванні поширення методології раціонального егоїзму саме як інструменту новітнього розвитку особистості працівника, а тому й виробничих можливостей підприємства; визначення факторів впливу на уникнення соціально-економічного відторгнення через системні властивості функціонування підприємства; апроксиматичному дискурсу уникнення соціально-економічного відторгнення завдяки перенесенню властивостей підприємства на закономірності соціально-економічних систем.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Green K. B. de. Cognitive Models of International Decisionmaking and International Stability / de K.B. Green // Systems Research, 1987. Vol. 4. № 4. P. 251–267.
2. Вербицька Г. Л. Проблеми бідності та рівня життя населення України / Г. Л. Вербицька // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Вип. 20. – Львів: Національний університет «Львівська політехніка». – 2010. – С. 305–309.
3. Доклад о человеческом развитии «Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех» / ПРООН. – Нью-Йорк, 2011. – 176 с.
4. Національна доповідь про людський розвиток 2011 року «Україна: на шляху до соціального включення» / ПРООН в Україні. – К.: КІС, 2011. – 123 с.
5. Рамазанов С. К. Комплексно-індексний підхід у системі соціально-економічного та екологічного моніторингу та розвитку регіону [Текст] / С. К. Рамазанов, А. В. Сергієнко // Управління проектами та розвиток виробництва. – 2016. – № 3 (59). – С. 64 – 73.
6. Балакірєва О. М. Динаміка соціально-економічного самопочуття та рівня життя населення [Текст] / О. М. Балакірєва, Ю. В. Середа // Український соціум. – 2015. – №3. – С. 125–145.
7. Рєвнінцева О. В. Соціальне виключення: проблеми визначення та дослідження / О. В. Рєвнінцева.

цева [Текст] // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 1. – С. 98–106.

8. Савельєв Ю. Суперечності концепції соціального виключення і включення: вплив соціально-політичного дискурсу на соціологічні теорії [Текст] / Ю. Савельєв // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. – 2012. – Вип. 3. – С. 33–41.

9. Акофф Р. Планирование корпорации будущего / Р. Акофф. – М.: Прогресс, 1985. – 326 с.

10. Мельник Л. Г. Фундаментальные основы развития: монография / Л. Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Укл. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ „Перун”, 2009. – 1024 с.

12. Пономаренко Т.В. Типологізація підходів до трактування сутності категорії «економічна стійкість підприємства» / Т.В. Пономаренко // Вчені записки: наук. зб. – 2014. – Вип. 16. – С. 14–20.